

Antik Dönemde Triskeles Motifi

Triskeles Motif in Antiquity

Tuğçe KOCAEL¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Samsun
· tugcekocael001@gmail.com · ORCID > 0000-0001-5874-334X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12 Eylül/September 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 4 Ocak/January 2023

Yıl/Year: 2023 | **Cilt – Volume:** 1 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa/Pages:** 225-247

Atıf/Cite as: Kocael, T. "Antik Dönemde Triskeles Motifi" Propontica, 1 (2), Eylül 2023: 225-247.

ANTİK DÖNEMDE TRISKELES MOTİFİ

ÖZ

Motifler, insanların gündelik yaşantıları, bağlı oldukları toplumun sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel değerleri hakkında bizlere bilgiler sunan bir araç niteliğindedir. Bezenmiş bir seramik, dekore edilmiş bir mimari yapı ya da basılmış kent sikkeleri üzerinde bağlı bulunduğu toplumun kültür dilini yansıtmaktadır. Bu çalışmada insanoğlunun tarih boyunca içinde bulunduğu siyasi ve sosyal koşullar, yaşadığı coğrafyaya bağlı olarak özellikle Lykia ve Pamphylia bölgelerinde görülen “triskeles” motifi tanıtmaya çalışılmıştır. Eski Yunan dilinde ayak-bacak anlamına gelen ‘skeles’ten türetilmiştir. Triskeles, merkez bir diskten çıkan üç adet insan bacağına sahip, saat yönünde döner şekilde dekore edilmesiyle gösterilmiştir. Triskeles motifinin özellikle Lykia sikkeleri haricinde başka bölgelerde yoğun bir kullanımının olmaması, bölgeye özgü bir motif olduğunu düşündürmektedir. “Üçlü sarmal, triskeles, triskelion” gibi isimlerle anılan motifin ilk örnekleri MÖ 3000’li yıllara dayanmaktadır. Motifin, başta Sicilya, Syracuse gibi darp edilen kent sikkelerinde tasvir edilmesinin yanı sıra seramik formların yüzeylerinde de betimlendiği görülmektedir. Yaygın bir kullanım alanına sahip triskelesin, swastikadan türetildiği düşünülmektedir. Prehistorik dönemlerden bu yana sevilerek kullanılan motifin çeşitli varyasyonları ile karşılaşmaktadır. Bu makalede, triskeles motifi ikonografik açıdan incelenerek arkeolojik verilerin tespit edildiği sosyal birikim ile kente mahsus bir kimliğe dönüşümü incelenmiştir. Triskeles ile ilgili yayınlar da tanımlamalar dikkate alınarak bu motif hakkında örnekler üzerinden motifin uygulama alanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Arkeolojik verilerden elde edilenler ışığında görseller üzerinden motifin neyi simgelediği yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Triskeles, Motif, Swastika, Lykia Bölgesi Sikkeleri, Roma.

TRISKELES MOTIF IN ANTIQUITY

ABSTRACT

Motifs are a tool that provides us with information about people’s daily lives, and the social, political, economic and cultural values of the society to which they belong. A decorated ceramic, or architectural structure, or minted city coins reflect the cultural language of the society they belong to. This study, introduces the “triskeles” motif, found primarily in the regions of Lycia and Pamphylia, depending on the political and social conditions in which human beings have lived throughout history, and their geography. It is derived from the ancient Greek word ‘skeles’ me-

aning foot-leg. The triskeles are shown in clockwise rotation, with three human legs protruding from a central disc. The fact that the Triskeles motif is not used extensively in Anatolia, in the coins of other regions except for primarily Lycia suggests that it is a region specific motif. The first examples of the motif, known with names such as “triple spiral, triskeles, triskelion”, date back to 3000 BC. The motif is depicted not only on Sicily and Syracuse coins but also on the surfaces of ceramic forms. The triskelesin, which has a widespread use, is thought to be derived from the swastika. Various variations of the motif, which has been lovingly used since prehistoric times, are encountered. This article examines, the triskeles motif iconographically and its transformation into a city-specific identity through the social accumulation in which archaeological data are determined. Considering the definitions in the publications on Triskeles, the motif’s application areas were determined through examples of this motif. What the motif symbolizes has been interpreted through the visuals in the light of the archaeological data.

Keywords: Triskeles, Motif, Swastika, Lycian Coins, Rome.

GİRİŞ

Bir süsleme unsuru olarak motif, toplumların inanışlarını, geleneklerini sembollerle ifade etme biçimidir. Etimolojik kökeni symbolon sözcüğünden gelen sembol, duyguların bir araya getirilmesidir. En erken MÖ 3000’li yıllarda görülen triskeles, merkez diskten çıkan üç spiralın saat yönünde döner şekilde dekore edilmesiyle gösterilen süsleme motiflerinden birisidir¹. Üçlü sarmal, triskeles ya da triskelion² gibi isimlerle anılan motif, Kelt Uygarlığı ve Sicilya Adası ile ilişkilendirilmektedir. Sicilyada tespit edilen örnekler üzerinden MÖ 4. yüzyılda motife ayaklara kanatlar takıldığı, merkezi diskte Medusa başının kullanıldığı görülmektedir³. Bu makalenin amacı, bu ilginç motifin en erken kullanımından yola çıkılarak nasıl ve neden kullanıldığını araştırmaktır. Triskeles motifinin ilk ne zaman benimsendiği tam olarak belirlenememiş olmakla birlikte Lykia Bölgesi sikkelerinde sık ve tekrarlanan kullanımı dikkat çekicidir. Makalede bu ikonografiyi betimleyen tüm mevcutta bulunan madeni paralar üzerindeki triskeles motifi incelenmeye alındığında, triskeles motifinin türlerinin gruplanarak, motifin vurgulanması sağlanacaktır. 2004 yılında S. Bulut’un kaleme aldığı “Erken Dönem Lykia Sikkelerinde Triskeles Motifi” başlıklı makalesi ve diğer bazı araştırmacılar tarafından kaleme

1 Bulut 2004, 16.

2 Grekçede τρισκελης, “Tri: üç, skelos: bacak” anlamına gelmektedir.

3 Wilson 2000, 35.

alınan çalışmalarda⁴, motifin tasarımı konusuna odaklanılarak sikke ikonografisindeki bilinmezliği çözmüşlerdir⁵.

Triskeles motifinin seramik, mozaik, sikke gibi sanatın hemen hemen her alanında kullanılmasına karşın, bu motifin oluşturulurken altında yatan etkilerin de önemli olabileceğini düşünmek gerekmektedir. Bu çalışma, motifin uygulandığı sikkeler ve seramikler üzerinden hareketle, siyasi ve ekonomik boyutunun yanı sıra dinsel boyutunun da olabileceği üzerine yeni bir bakış açısı olması için hazırlanmıştır. Bugüne kadar bu konuyla ilgili yapılan tüm çalışmalardan yola çıkılarak ikonografiyi yorumlama açısından bir farklılık olabilmesi olası bir durumdur. Bu makalenin amacı, bölgelerde sık karşılaşılan triskeles motifini tanıtmak ve terminoloji üzerinde sembolik anlamı konusunda öneriler getirmektir.

Triskeles, merkezi bir disk etrafında dizlerden bükülü insan bacaklarının saat yönünde hareket ediyormuş gibi görülmesidir. Ortadaki diskte Medusa başı da yer alabilmektedir⁶. Strabon; antik bir sembol olan motifin adını Sicilya'nın batı, kuzeydoğu ve güneydoğusunda üçgen bir şekilde konumlanan tepelerden aldığını, isminin "Trinacria, Thrinacis" olarak değiştirildiğini söylemiştir⁷. Homeros'un Odysseus'unda olay Scylla ve Kharybdis'in dar boğazlarda yer alması anlatılmaktadır⁸. Sicilya ile anakarası İtalya arasında yer alan Messina Boğazından bahsediyor oluşu çıkarımı yapılabilir. Motifin erken örnekleri Sicilya'da MÖ 7. yüzyılda görülmektedir (Fig.1).

Fig. 1: Sicilya'dan triskelion örneği⁹

4 Sikkeler üzerinde triskeles motifi ile ilgili yapılan çalışmalar: Bulut 2004, 15-68; Voukelatos 2011, 7-24; De Lisle 2017, 9-28; Müseler 2019, 29-81.

5 Bulut 2004, 15-68.

6 Voukelatos 2011, 7.

7 Strabon, VI, 2, 265-266; Penelope (https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/6B*.html); Homeros Odysseia'da Thrinakia'dan "Çatal Adası" olarak bahsetmektedir. Homeros, Odysseia, XI, 107; XII, 127, 135; XIX, 275.

8 Homeros, Odysseia, XII, 201-259.

9 Arts and Culture (<https://artsandculture.google.com/asset/ceramic-mixing-bowl-with-a-triskeles-museo-archeologico-regionale-di-agrigento/FgHg5Qd27Zva7g>).

Beazley'in arşivi incelendiğinde Triskeles motifinin MÖ 6.yy.sonu 5.yy. başında Attik seramik sanatında ressamlar tarafından sıklıkla tercih edilen bir form olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ İsviçre özel koleksiyonuna ait Cenevre HR 84 olarak kayıtlı bir amphora üzerinde triskeles motifi görülmektedir. MÖ 540 yılına tarihlenen Princeton Ressamı'na ait bir 38.9 cm yüksekliğe sahip amphora üzerinde Ajax, Cassandra ve Athena'nın tasvir edilmiştir. Aynı amphoranın ön yüzünde Athena'nın kalkanında beyaz bir triskeles motifine yer verilmiştir¹¹. Triskeles kullanımının bir başka örneğini, bugün Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde yer alan MÖ 520-510 yılları arasına tarihlenen Antiope Grubu'na atfedilen hydriada¹² yer alan Akhilleus'un elindeki kalkan üzerinde yer alan dikkat çekici triskeleste görmekteyiz. Bunu, savaşta kendilerini korumak, olasılıkla da kendilerine güç katmak amacıyla kullandıkları görülmektedir (Fig. 2). Bunun benzer örneğine, MÖ 470 yıllarına tarihlenen Lycata yakınlarındaki bir mezarda bulunan ve bugün Sicilya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, kırmızı figür tekniğinde yapılmış lekythos üzerinde Grek savaşçının kalkanında da rastlanmıştır (Fig. 3).

Fig. 2: Kalkan detayında triskeles motifi¹³

10 Voukelatos 2011, 12.

11 Moore 2007, 26.

12 Perseus (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Boston+63.473&object=Vase>).

13 Perseus (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1990.24.0345>).

Fig. 3: Lycata yakınlarında bir mezar buluntusu, kalkan detayında triskeles motifi¹⁴

Anadolu dışında Orta Yunanistan'da MÖ 560-510'a tarihlenen Atina örneği drahmi gümüş bir sikke üzerinde triskeles vardır¹⁵. Bu ender Atina sikkeleri üzerinde yer alan triskeles'in Panathenaic Oyunları'na atıfta bulunduğu ileri sürülebilir. Triskeles, genellikle dairesel bir kalkan görünümü verecek şekilde bir daire içerisine alınmıştır. Bu motifin hem erken dönem vazo ressamı tarafından yaptıkları kalkanların üzerinde dikkat çekici şekilde tasvir edilmesi hem de sikkeler üzerinde bir tip olarak karşımıza çıkıyor oluşu tesadüf olmayabilir¹⁶. Güney İtalya'daki Grek koloni kentlerinin en erken MÖ 500-480'e tarihlenen darplarının arka yüzlerinde triskelese yer verilmiştir¹⁷. Sikkelerin ön yüzünde ise Apollon ve Hermes'e yer verilmesinin yanı sıra, rüzgâr tanrısı veya nehir tanrısı olması muhtemel figürler, tarımsal bereketin simgesi olan başaklar kullanılmıştır. Erken dönem bir obol üzerinde Apollon'un yerini triskelesler almıştır¹⁸. Triskeles, Sicilya'nın eski bir sembolü olup, Miken gemilerinde ve Atina'nın darp edilen sikkelerinin bazılarında da sıklıkla tercih edildiğine tanık olunmaktadır¹⁹. Daha sonraki dönem sikkelerinde merkezi diskte Medusa başı yerine bir dizden çıkan üç adet bacak

14 Giuseppe Gallo (<https://www.giuseppegallosdesign.com/design-and-communication/meaning-and-history-of-the-sicilian-triskele>).

15 Münzkabinett Online Catalogue (<https://ikmk.smb.museum/object?id=18203259>).

16 Dawson 1999, 71-78; Voukelatos 2011, 12.

17 Voukelatos 2011, 7.

18 Noe 1958, 4.

19 Taylor 2016, 32.

baskılarda yerini almaktadır. Sicilya sikkeleri üzerinde triskeles tasvirlerini görmek mümkündür. Motifin uygulandığı Agathokles (MÖ 317-289) döneminde basılmış olan ön yüzünde genç Ares'in sola dönük başı, arka yüzünde merkezinde Gorgoneion'un yer aldığı kanatlı üç adet bacaktan oluşan triskeles yer almaktadır (Fig. 4). Syracusa sikke örneğinde ön yüzünde Apollon başı sola dönük şekilde ve boynunun altında bir "Σ" lejandı yer alırken, arka yüzünde bir quadriga ve altında triskeles motifinin tasvir edildiği görülmektedir (Fig. 5).

Fig. 4: Agathokles dönemi sikkesi (MÖ 317-310)²⁰

Fig. 5: Agathokles dönemi sikkesi (MÖ 317-310)²¹

MÖ 339-334 yıllarına tarihlenen bronz madeni paraların ön yüzünde başı sola dönük, sakallı Zeus Eleutherios başı, arka yüzlerinde triskeles yer almaktadır²². Aynı türdeki aynı triskelesi taşıyan diğer örnek ise, bugün British Müzesinde bulunan Sicilya sikkesinin ön yüzünde Persephone'nin başı, arka yüzünde quadriga ve üstte triskeles betiminin yer aldığı sikkede de görülmektedir. En önemli Sicilya darphanesi Syracusa idi. Bu motifin Syracussa'da özellikle Agathokles döneminde tercih edildiği dikkati çekmektedir. Sikkeler üzerinde sürücüsüyle birlikte tasvir

20 CNG (<https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=163516>).

21 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/sicily/syracuse/agathokles/BMC_337.jpg).

22 Sheedy 2014, 84.

edilen quadriga ve arka yüzlerde Sicilya'nın kültürünü ve imajını yansıtan üç adet koşan ayak yani triskeles betimlendiği görülmektedir (Fig. 6)²³.

Fig. 6: Syrakusa Kenti Agathokles dönemi sikkesi (MÖ 317-289)²⁴

Ön yüzlerinde Kore'nin sağa dönük başı, arka yüzlerinde ise Nike'nin Tropheum yaparken betimlendiği tetradrahmiler üzerinde de yine ikincil sembol olarak triskeles motifinin betimlendiğine tanık olunmaktadır²⁵. Sicilya ya da Atina sikkeleri ikonografilerinde görülen triskeles motifinin Grek kökenli olduğuyla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sicilya dışındaki kentlerde basılan sikkelerin arka yüzlerinde yer alan triskeles motifinin, dönemin triskeles tasvirlerinden etkilenmiş yani sikke de moda denilen eğilimin bir yansıması olarak dikkate alınması büyük olasılık olarak değerlendirilmelidir. Sikkeler üzerindeki tasvir edilen konular ve yaşanan sanatsal gelişiminin başta ticareten kaynaklı insan etkileşimleri yoluyla gelişmesinden yola çıkılırsa bu durum oldukça normaldir. Grek kültürünün etkisinin görüldüğü geniş bir coğrafyada motifin yayılım alanı bulunduğu söylenebilir.

Triskeles betiminin MÖ 5. yüzyıl itibarıyla Anadolu'da Lykia ve Pamphylia sikkelerinde kullanıldığı görülmektedir²⁶. Sikkeler üzerinde de triskeles betiminin hangi amaç veya hangi isimle kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak neredeyse tüm sikkeler üzerinde ortak unsurun üç bacağı bir spiral oluşturacak şekilde saat yönünde dairesel bir hareketle sikke yuvarlağına işlendiği görülmektedir. Motifin, bu bölgelerdeki yerel özelliklerin etkisinde kalarak, darp edildiği bölgenin şeklini alarak değişik tiplerde betimlendiği söylenebilir.

23 Fischer-Bossert 2012, 5.

24 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/sicily/syracuse/agathokles/BMC_350.jpg).

25 Agathokles'in MÖ 317 yılında siyasetteki döneminin başlamasının ardından, basılan dönem sikkelerinin ön yüzünde Apollon'un, arka yüzlerinde triskeles motifinin tasvir edildiği altın drahmiler görülmektedir. Syracuse sikke tiplerinin taklitlerinin yapıldığı ve triskeles motiflerinin işlendiği gümüş tetradrahmiler de kullanılmaya başlandı. Agathokles'in Sicilya'yı yönetme hırsı ve Kartaca'yı düşman ilan etmesinden yola çıkılarak triskelesi özellikle kendisinin "kişisel rozet" olarak seçtiği düşünülmektedir (De Lisle 2017, 9-28).

26 Philippou 2019, 2.

Sikkelerin arka yüzlerinde incus içerisinde birincil figür olarak tasvir edildiği gibi (Fig. 7, Fig. 8), aynı sikkelerin arka yüzlerinde figürlerin alt taraflarında ikincil sembol olarak kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca madeni paralar üzerinde görülen triskeles motifinde ayak kısımları yerine ördek başları şeklinde değişik tiplerde tasvir edilmiştir. Mari'de ele geçen silindir mühürde ya da Babil Dönemine tarihlendirilen kabartma üzerinde yapılan ördek tasvirinin su tanrısı ile ilişkilendirilmesi önerisinden²⁷ yola çıkarak en azından Kuprilli döneminde basılan "S" formlu ördek başı triskelesin²⁸ de "tanrı ve kutsallık" kavramlarının sembolize edilmesi için kullanılmış olması ileri sürülebilir.

Fig. 7: Aspendos kent sikkesi (MÖ 465-430)²⁹

Fig. 8: Lykia Dynastileri. Kuprilli Sikkesi (MÖ 470-440)³⁰

Lykia Bölgesi Pers satraplarının hâkimiyetinde darp edilen sikkeler üzerinde genel ikonografik açıdan kıyafetler ve betimlenen kişilerde Pers etkisi vardır. Likya sikkelerinde triskeles motifinin görülüyor olması Pers kültürünün etkisiyle darp edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü triskelesin, swastika motifine benze-

27 Erkanal 1975, 78.

28 Bulut 2004, 19.

29 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/pamphylia/aspndos/BMC_01.jpg).

30 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/lycia/dynasts/kuprilli/SNGVA_4153.jpg).

tiliyor oluşu ve en erken swastika örneklerinin İran'da yer alan Susa'da görülüyor olması³¹ kullanılan süslemenin varyasyona sahip olabileceğini ve biçimsel olarak ifade edilmesinde swastika motifinden örnek alınabildiğini söylemek mümkündür. Antik dönem süsleme ve tasarım anlayışında kullanım yerlerine göre gruplandırmak gerekmektedir. Bu noktada motiflerinin birbirlerinden etkilenilerek sanatçılar tarafından ikincil derecede öneme sahip swastika kullanımına, biçimsel olarak ifade edilmiş şekline de bakmak yerinde olacaktır.

SWASTİKA MOTİFİ

Gamalı haç olarak da bilinen swastika, evrensel bir semboldür ve tarih boyunca farklı kültürler tarafından kullanılmıştır. Bu motifin daha çok güneşle özdeşleştirilmesi en yaygın yaklaşım olsa da tüm kültürlerde ona verilen anlamın bu olduğunu söylenemez. Swastika'nın, MÖ 2600 yıllarında Harappa kentinde ortaya çıktığı İndus kültürlerinde bulunması ve kutsal bir sembol olarak günümüze kadar varlığını sürdürüyor olması, bulunduğu bölgenin önemli bir sembolü olduğu düşüncesinin savunulmasına neden olmuştur³². Hatta buluntulardan hareketle en eski swastika motifinin kullanımının Zagreb Arkeoloji Müzesinde bulunan MÖ 5. binyıla tarihlenen Neolitik çömlek üzerinde tanımlanıyor oluşu bu durumu desteklemektedir. Dekoratif bir sembol haline gelmeden önce motifin, takılarda ve ev eşyalarında kutsal bir koruyucu görevi vardır. Swastika motifi kendisine seramiklerde, bronz süs eşyalarında ve pantantiflerde de kullanım alanı bulmuştur. Myken dönemine tarihlenen, bugün Metropolitan Müzesinde sergilenen Kıbrıs vazosu üzerinde swastika tasvir edilmiştir (Fig. 9).

Fig. 9: Kıbrıs vazosu üzerinde swastika motifi³³

31 Freed-Freed 1980, 89.

32 Vahia-Yadav 2010, 1-3.

33 Wilson 1894, 844, fig. 158.

Swastika'nın coğrafi dağılımı dikkate alındığında Sümer, Akad, Babil veya Asur sanatında görülmemektedir. Persepolis'te değişken olmakla birlikte bu sembolü o coğrafyada görmekteyiz. Özellikle Samarra çömlekçilerinin beğenerek kullandığı düşünülen motif, Persepolis'te tekrarlanan tasarımlar arasına girmiştir³⁴. Swastika sembolünün, temsil ettiği tanrılarla ilişkisi konusunda teorilerde bulunulmuştur. Baal'in, dolayısıyla güneş tanrısının amblemi sayılmaktadır ve güneşin sembolü olduğuna inanılmaktadır³⁵. Triskelion da bu açıdan Zeus'un amblemi olarak, Baal'ine benzer, sürekli dönen ve döngüsel hareketi gösterdiğinden, motifin kökeninde swastika olduğu düşünülmektedir³⁶. Viyana Müzesinde sergilenen kırmızı figürlü bir krater yüzeyinde radyant disk içerisinde, bir quadriga üzerinde, göğsünde gamalı haç taşıyan bir figür tasvir edilmiştir. Seramiğe ilk bakışta, Helios'un önden tasvir edilmiş betimi gibi görülmektedir. Bu figürün Apollon olabileceği de düşünülmekle birlikte, güneşin yükseltilmesi görevini gerçekleştiren ve genellikle ışınlı süslemelerle betimlenen güneş tanrısı Helios da denilmiştir³⁷. Bu açıdan bakıldığında swastikanın güneşle doğrudan bağlantı kurulması, güneş ve gamalı haçın özdeşliğinin görülmesi açısından bu seramik güzel bir örnektir³⁸. Gamalı haçın en yaygın olarak güneş işareti olarak kabul edilebilirliği, formunun güneşin dönme hareketini simgelemesi şeklinde yorumlanabilir. Belirtilen örnekten yola çıkılarak "ışığın tanrısı" olarak da tapınım gören Apollon'un swastika ya da bu motifin stilize edilmiş hali olan triskeles motifinin bir tanrı sembolü olarak kullanılıyor oluşu motifin dinsel kimliği ile ilgilidir. Ayrıca swastikanın doğurganlığı temsil ettiği de düşünülmektedir. Gamalı haç kullanımının en dikkate değer kanıtı Hisarlık'tadır. Schliemann'ın Troia'da bulunduğu pişmiş toprak terrakotta kadın figürininde motifin kullanılmış olması bu duruma örnek oluşturmaktadır (Fig. 10)³⁹.

34 Herzfeld 1941, 21.

35 Wilson 1894, 771.

36 Wilson 1894, 779.

37 Baldwin 1915, 138.

38 Burillo-Burillo 2014, 34.

39 Wilson 1894, 831.

Fig. 10: Troia'dan swastika motifi⁴⁰

Troiada halka dipli bir seramik yüzeyinde (Fig. 11) veya Alacahöyük'te mezarda bulunan, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonunda yer alan Hitit bronz levhanın üzerine kareler şeklinde düzenlenen swastika'nın Anadolu'da dahi örneklerine ulaşmak mümkün olmuştur⁴¹.

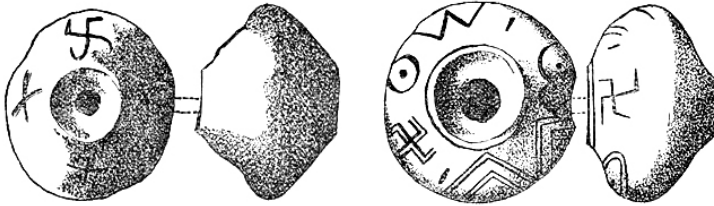

Fig. 11: Troia'dan swastika örnekleri⁴²

Swastika motifi yalnızca seramik yüzeylerde kullanılmamış olup, madeni paralar üzerinde de örneklerini görmek mümkündür. Bir Korinth sikkesi üzerinde sağa doğru dönük gamalı haç yapılmış olup, Bithynia'da Astakos, Arcadia'da Thaliadaı, Thrace'de Mesembria ve Thasos kent sikkeleri üzerinde de motifin tasviriyle karşılaşmaktayız⁴³.

40 Wilson 1894, 831, fig. 129.

41 Quinn 1994, 89-90, fig. 10, fig. 11.

42 Wilson 1894, 811, fig. 43, fig. 44; Gutenberg (<https://www.gutenberg.org/files/40812/40812-h/40812-h.htm> Page_809).

43 Baldwin 1915, 145-146.

Swastika⁴⁴ modelinin örnek alınmasından yola çıkılarak triskeles motifinin stilize edilerek seramik yüzeylerde uyarlanması aksine medeniyetler arası ticari ve sosyo-kültürel ilişkilerin kurulması anlamında oldukça dikkat çekicidir. Beazley arşivindeki Attik seramik yüzeyinde bir kalkan üzerinde apotropeik anlamda kullanılması gibi, Kültepe'de bulunan bir gagalı testinin⁴⁵ yüzeyinde de Lykia sikkelerinde görülen anaför tarzında triskeles motifi süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Swastikanın tasarımının değiştirilerek Agathokles dönem sikkelerinde benimsendiği görülmektedir. Triskeles o zaman Agathokles döneminde orijinal bir tasvir değildi; ancak onun tarafından daha önceki madeni paraların ikonografik tiplerinden alınmıştı. Agathokles, triskelesi kişisel bir rozet olarak kullanan ilk kişi olmuştur. Triskelesin bir güç sembolü olduğuna inanılıyordu⁴⁶. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olan Lykia sikkelerinde üç horoz başlarından merkezi bir nokta ve daire yapıldığı görülmektedir. Üç kol ya da üç adet birbirlerine eşit uzaklıkta sola bükülerek ilerleyen tasarıma geçiş yapılmıştır. Pınara, Tlos, Ksanthos gibi Lykia birlik sikkelerinin triskeles motifinin “üç bacak” şeklinde olabildiği gibi, “üçlü sarmal” ya da bir “anaför” şeklinde de döngüsel hareketle betimlenebiliyordu. Bu triskelesin “anaför” tarzında rozetler şeklinde tasvir ediliyor oluşu, başta D'Alviella olmak üzere birçok araştırmacılar tarafından çalışılmış olmakla birlikte, triskelesin daha çok Prehistorik çağlardan beri görülen swastika modelinin prototip alınarak oluşturulduğunu düşünmektedirler⁴⁷. Tespit ettikleri motifleri incelemelerinin ardından anaför olarak yorumladıkları görülmektedir. Swastika motifinin ay, güneş gibi kozmolojik olayların sembolize edilerek tanrıların temsilleri olduğuna inanmaları sonucunda⁴⁸ bir tılsım gibi çeşitli nesnelere üzerinde kutsal bir karakter kazandırılmıştır.

Triskeles motifi Grek sanatında hemen hemen her sikkede görülmektedir. Atina'nın Wappenmünzen sikke serisinde de triskeles tipiyle karşılaşılmaktadır. Bu betimlerin dönemin aristokrat ailelerinin sembolleri olabileceği dikkate alındığında betimin aristokrat aileleri sembolize ettiği söylenebilir. MÖ 500 yıllarına tarihlenen Trakya'da Makedon sikkeleri kent sikkesi üzerinde triskelesin uygulandığı görülmektedir. Bu tür madeni paralar çok nadirdir. Benzer dönemlerde basılan Megara ve Makedonya sikkeleri Lykia sembolünün türevleri olmuştur. MÖ 4. yüz-

44 Swastikaya büyük oranda benzeyen belirli biçimler bulunmaktadır. Bunların başında meander, triskelion, tetraskelion, spiraller ve sarmallar gelmektedir. Swastikanın, meander deseninin kaynağı olabileceği, özellikle meanderin sarmal kıvrımlarından swastika modelinin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Gutenberg (https://www.gutenberg.org/files/40812/40812-h/40812-h.htm#Page_905); Wilson 1894, 767, 779.

45 Orthmann 1963, Lev. 8-26/18.

46 Filocamo 2016, 52.

47 D'Alviella'nın argümanlarına göre swastika ve triskelionun birbirlerine benzediği yönündedir. Özellikle bükülen kollar ve motifin dönme hareketi açısından bu benzerlik üzerinde durmaktadır (D'Alviella 1891, 72-75). Ayrıca Brinton'da swastika ve triskelionun anlam bakımından da birbirleri ile yakından ilişkili olduğunu da düşünmektedir (Wilson 1894, 780-787). Cartailhac ise Prehistorik dönemlerde en erken örneği görülen swastikanın, triskelionun atası olmasından bahsetmektedir (Cartailhac 1886, 285-293).

48 Quinn 1994, 52.

yılda Abydos, Neandria gibi kentlerde yoğun olmamakla birlikte Küçük Asya'nın kuzeyine kadar yayılım göstermiştir.

Yayınlarda bahsedilen sikke kataloglarında, triskelesin sadece bir Lykia Bölgesi sembolü olarak bahsedilip, motifsel anlamda değerlendirildiği görülmektedir. Oysaki motifin, yapıma düşüncesini anlamamızı sağlayan önemli bir rolü olmuştur. Üçlü sarmalın erken örneklerinin görüldüğü kentlerde kentsel inanışa bağlı olarak tanrıçanın bakirelik, doğum ve yaşlılık dönemlerini temsil ettiğine inanılıyordu.

Özellikle Keltlerde tanrıçayla ilişkiyi sembolize eden triskeles, Kartaca'da güneşi temsil ediyordu⁴⁹. Lykia Bölgesi ile yaşadıkları coğrafya farklı olsa da "güneşin ışığını" sembolize ediyor olması benzer bir durumdur denilebilir. Çünkü Likya Bölgesinde "güneşi sembolize eden" tanrının Apollon olduğu inancı hâkimdir. Apollon, Homeros'un İlyada Destanı'nda "Lykia soylu" anlamına gelen "Lykegenes" sıfatıyla "ışık soylu" olarak tanrı anılmaktadır⁵⁰. Buradan yola çıkılarak Lykia'da darp edilen birlik sikkeleri üzerindeki triskeles motifinin Apollon ile ilişkilendirilmesi muhtemeldir. Sikkeler üzerindeki yaban domuzuyla tasvir edilen triskelesin Apollon'un sembolü olabileceğini söyleyen Babelon'un çalışması, triskeles motifinin Apollon'un sembolü olması düşüncesini destekler niteliktedir⁵¹.

Apollon'un simgesinin triskeles olması kesin olmamakla birlikte motifin Helenistik ve Roma dönemlerinden ziyade Pers Dönemi'nde ortaya çıkmış olması da göz ardı edilmemelidir⁵². Perslerin Anadolu'ya etkisiyle birlikte, Urartular ve Hititler ile Demir Çağı Anadolu'sunda bir araya gelerek kültürel bir mozaik oluşmuştur⁵³. Perslerin özellikle mezar anıtlarında görülen temalarda Pers kahramanların av ve dövüş sahnelerinde ön planda olması silahlar, savaş arabaları, kıyafetler Pers krallığının başarılı bir yansımaları oluşturmaktadır. Perslerin Pamphylia'ya kadar yayıldığı bilinmektedir. Pamphylia'da triskeles sembolünün seçiminde Helladik etkilerinde göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir⁵⁴.

LYKIA VE PAMPHYLIA BÖLGESİ SIKKELERİ ÜZERİNDE TRISKELES MOTİFİ

Çalışmalar doğrultusunda Lykia Bölgesi sikkeleri üzerindeki triskeles motifi ikonografik açıdan incelenerek değerlendirilmiştir. Lykia Bölgesi'nin ilk sikke çalışmaları İngiliz kâşif Sir Charles Fellows⁵⁵ tarafından yapılmıştır. Pers egemen-

49 Bulut 2004, 50.

50 Işık 2010, 77.

51 Babelon 1907, 509.

52 Bulut 2004, 53.

53 Gates 2005, 791.

54 Childs 1981, 61.

55 Anadolu'ya ilk kez 1838'de gelen Fellows, Lycia Bölgesi'nde arkeolojik kazılarda bulunmuştur. Ksantos'u keşfinin ardından, 1839 ve 1841 yıllarında bir kazı ekibiyle Lycia Bölgesi'ne gelmiştir. Nereidler Anıtı,

liğinde olan Lykia Bölgesi'nin sikkeleri üzerinde bir merkezi noktadan çıkan üç adet eğrisel çizgiden oluşan triskeles motifi görülmektedir. Binlerce Lykia sikkesi günümüze ulaşmıştır. Bu sikkelerin birçoğu, üzerinde darp edilen yerin adına ya da darp eden kişinin adını sunmasına dair yararlı bir katalog sunmaktadır. Lykia Bölgesi'nin sikkelerine bu kapsamda bakmak yerinde olacaktır. Sikkeler üzerinde Pers satraplarının isimlerine yer verilmiştir. Lykia Bölgesi'nin tarihi örneklerden itibaren ön yüzde bölgede sıklıkla karşılaşılan yaban domuz protomu, arka yüzde ise kare bir incus betimlenmiştir⁵⁶. Yaban domuzu haricinde deniz kaplumbağaları, Pegasus, boğa, aslan, yunus ve sphenks tasvirlerine sikke ikonografilerinde yer verilmiştir. Lykia'da Hermes tasvirlerine ilk kez Kuprilli dönem sikkelerinde rastlanılmıştır. Kuprilli'nin MÖ 440 yıllarında ölümünden sikkelerinin Ksanthos hükümdarlarının yanında Orta ve Doğu Lykia'daki darphanelerde de basılmaya devam etmiştir. İkonografide Hermes'e yer verilmiş olması tüccarları koruyan bir tanrı, ticarete kişilere ön ayak olan bir tanrı olduğuna duydukları inançtan kaynaklanması olasıdır⁵⁷. Lykia sikkelerinin ön yüzlerinde genellikle Athena başı ve az sayıda Herakles başı tasvir edilirken, arka yüzlerinde triskeles kare bir incus içerisinde yer almaktadır⁵⁸. Sikkeler üzerinde sıklıkla içi boş bir merkezi noktadan saat yönüne ters üç adet eğrisel çizgi şeklinde tasvir edilmektedirler. Bölgede yer alan birkaç merkezden örnek vermek gerekirse; Limyra'da stater, diobol, tetrobol-lerin ön yüzlerinde sıklıkla Pegasus ve yunus, arka yüzlerinde triskeles motifi ve bölgeye özgü anlamının ne olduğu anlaşılamayan betimlere yer verilmiştir⁵⁹. Limyra sikkelerinin kullanılan kalıpların ve varyasyonların sayısı bize darp edilen kent sikkelerinin oldukça geniş bir üretimin olduğunun işaretini vermektedir. Zagaba kentinde domuz tipli veya aslan başlı sikkelerinde arka yüzü motifinde yer alan triskelesin kollarının hayvan başı ile sonlandığı görülmektedir. Apollonia kent sikkesinde griphon ile sonlanan triskeles kolu şeklinde⁶⁰; bölgede yer alan Phellos ve Kandyba sikkelerinin ön yüzlerinde Ksanthian Hanedanlığın üyelerinin portrelerine yer edilirken, arka yüzlerinde incus içinde triskeles yerine tetraskesles motifinin yerleştirilmesi dikkat çekicidir. Ksanthos Vadisindeki darphanelerde Kheriga ve Kherei kendi adlarına sikke bastırmışlardır. Onların da darp ettirdiği sikkeler üzerinde miğferli Athena başı ön yüzlerde, tetraskesles motifi ve kişisel amblemleri de arka yüzlerinde kullanılmıştır (Fig. 12).

Harpy Mezar kabartmaları gibi bazı eserleri British Museum yetkilileri ve İstanbul İngiliz elçiliği aracılığıyla ülkesine taşımıştır (Küçükhasaköylü 2017, 321). Likya sikkelerinin ilk bilimsel tasniflerini yapmıştır (Fellows 1855; Arslan 1999, 2).

56 Likya Bölgesi'nde basılmış bir hanedan sikkelerinden MÖ 500-460 yıllarına ve MÖ 500-440 yıllarına tarihlenen örneklerin ön yüzlerinde sola bakar şekilde bir yaban domuzu ve arka yüzlerinde ise triskelese yer verilmiştir. Wildwinds (<https://www.wildwinds.com/coins/greece/lycia/dynasts/uncertain/i.html>).

57 Özüdoğru 2007, 34.

58 Arslan 1999, 2.

59 Müseler 2018, 12.

60 Doğan 2012, 28.

Fig. 12: Kheriga dönem sikkesi (MÖ 440-410)⁶¹

Klasik Dönem Lykia sikkeleri üzerinde Lykia dynastlarının portreleri, tanrı tasvirleri, yunus, yaban domuzu, aslan, sphenks, Pegasus, horoz figürlerine yer veriliyorken, arka yüzlerinde triskeles uçlarında motifsel sembollerinin de bulunduğu görülmektedir. Lykia Bölgesi sikkeleriyle ilgili Y. Doğan tarafından yapılan bir çalışma sonucunda 38 adet sikkede sembol tasviri kullanıldığı tespit edilmiştir⁶². Bu semboller tüm bölgede görülüyorken, dynastlar tarafından ortak bir dil olarak kullanılmaktadır. Buna güzel örneklerden biri olarak bir dynast olan Mithrapata (MÖ 380-375) tarafından darp edilen arka yüzlerinde triskeles tasvirinin kullanıldığı sikkeler verilebilmektedir. Bugün Musa Dağı, Cıngırık Tepesi'nde yapılan çalışmalar ışığında ele geçen 68 adet gümüş sikkeden yola çıkılarak darp edilen sikkelerin arka yüzlerindeki incus içerisinde triskeles betiminin varlığı dikkat çekicidir⁶³.

Lykia Bölgesi sikkeleri haricinde Pamphylia sikke ikonografisinde de triskeles tasviri görülmektedir. Triskeles özellikle Aspendos'un yerel rozeti sayılmış olup, Pamphylia'nın başlıca darphanesi olmuştur. Barrett'in düşüncesine göre, triskelesin gamalı haçın bir varyasyonu olduğunu, merkezdeki diski güneşin küresinden kaynaklı olarak, motifteki eğrisel çizgilerin yaptığı dönüş hareketiyle güneşi simgelediğini ifade etmektedir⁶⁴. En bilindik örneği güreşçi tasviridir. Bunu dışında staterler ön yüzde ellerinde kalkan, kılıç, mızrak tutan savaşçılar; arka yüzlerinde ise incus içerisinde insan bacağı şeklinde triskeles ile karşılaşılmalıdır. Aspendos'tan bir başka sikke örneğinde ön yüzde yine savaşçı betiminin bacakları arasında triskelese de rastlanmaktadır (Fig. 13, Fig. 14)⁶⁵.

61 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/lycia/dynasts/kherei/Morkholm_7.jpg).

62 Doğan 2012, 101.

63 Büyükyörük-Çelik 2019, 242.

64 Barrett 2000, 20.

65 Tekin 1991, 14.

Fig. 13: Aspendos kent sikkesi (MÖ 420-400)⁶⁶

Fig. 14: Aspendos kent sikkesi (MÖ 400-380)⁶⁷

Aspendos kent sikkelerinde çok özel bir örnek var ki, o da bir staterin üzerinde ağzı açık bir aslan ile yapılmış tasviridir. Özel olarak darp edilen bu sikkenin Aspendos ve Selge kentlerinin birlik sikkesi olduğu sonucuna varılmıştır⁶⁸. Aspendos dışında diğer şehirler de darp ettikleri madeni paralarda triskeles motifini benimsemişlerdir. Aspendos'ta olduğu gibi Side'de, Selge'de basılmış sikkeler üzerinde triskeles amblemine rastlanmaktadır. Her ne kadar sikkelerde motifin yaygın olarak görüldüğü bölgeler arasında Lykia ve Pamphylia bölgelerini sayıyor olsak da Pisidia Bölgesi'nde de triskelesin tasvirinin olması ilgi çekicidir. Özellikle Pisidia Bölgesi'nin antik kentlerinden biri olan Adada'da Geç Hellenistik döneme tarihlenen sikkelerde de triskeles motifinin varlığına tanık olunmaktadır. Zeus, Herakles, boğa başlarına yer verilmesinin yanı sıra, gücün sembolize edildiği düşünülen triskeles tasvirli sikkeler yer almaktadır⁶⁹. Kilikia Bölgesi'nde Olba sikkelerinin ön yüzünde Hermes tasvir edilirken, arka yüzünde triskeles motifi görülmektedir.

66 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/pamphylia/aspndos/BMC_15.jpg).

67 Wildwinds (https://www.wildwinds.com/coins/greece/pamphylia/aspndos/BMC_18.jpg).

68 Tekin 1991, 16.

69 Büyükkolancı 2013, 200.

Olba kentinde Roma dönemine tarihlenen sikkeler üzerinde Zeus bir tahtta oturur halde tasvir edilirken, triskeles motifi de Zeus'un yanında yer almaktadır⁷⁰. Sikke tiplerinde Zeus Olbios'un kutsal sayılan tahtının hemen yanında tasvir edilmiş olması bu bağlamda motifin tanrı kültüründe önemli olduğunu göstermektedir.

Lykia sikkelerinde triskeles motifinin kullanımının benzer versiyonu Augustus Dönemi'nde de görülmektedir. Augustus döneminde basılan Sicilya sikkelerinde ve Afrika darphanelerinden çıkan sikkeler üzerinde de basit görünümünün altında niteliksel olarak sembolün kullanımına devam edilmiştir (Fig. 15).

Fig. 15: Augustus dönemi sikkesi⁷¹

Augustus'tan önce Sextus Pompeius sikkelerinde de triskeles tasvirinin kullanıldığı görülmektedir. Gaius Claudius Marcellus ve Lucius Cornelius Lentulus konsüllerinin isimlerini taşıyan denariusun ön yüzünde triskeles vardır. Medusa başıyla ve mısır koçanlarıyla betimlenen triskeles, Sicilya'nın sembolü olarak "Trinacria" olarak kullanımına devam etmiştir⁷². Savaş sonrası Pompeialılar askere alma ve savaş hazırlıkları faaliyetlerini finanse etmek amacıyla triskeles motifli madeni paralar basmışlardır. Roma döneminde triskeles ikonografisi şekillendirilmiş bir şekilde kullanılmıştır (Fig. 16). Buna göre radyal olarak düzenlenmiş ve bükülmüş üç adet simetrik iç içe bacak ile dizden dönme hareketi şeklindedir. Merkezde Medusa'nın başı ve üç adet buğday başıyla imparatorluğun sahip olduğu tahıl ambarını sembolize etmektedir⁷³. Bu tasvir bize Sicilya'nın sembolü olan amblemi hatırlatmaktadır. Lykia Bölgesi sikkelerinde görmeye alıştığımız stilize edilmiş üç adet eğrisel çizgi yerine motifin ilk kullanıldığı haliyle betimlenmiş olduğu görülmektedir.

70 Erhan 2014, 892-893.

71 RPC I (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/641>).

72 Kopij 2012, 174.

73 Vitale 2015, 200.

Fig. 16: Tiberius dönemi sikkesi⁷⁴

Sikke haricinde Pompeii'deki bir fresko (muhtemelen MS 79 yılı?) üzerinde kadın figürü tasvirinde triskeles betiminin yer aldığı görülmektedir. Bu kadını ön plana çıkararak ise, kadın figürünün başının üzerinde Sicilya adasının kişileştirilmiş hali olarak belirli semboller taşımasıdır ki bu sembollerin başında mısır başaklarının ve triskelesin olduğu bir taç giymiş olmasıdır⁷⁵. Başının her iki tarafında triskeles motifinden kaynaklı olarak iki bacak sarkar biçiminde betimlenmiştir. Bu şekilde ikonografik açıdan triskelesin de kullanılmış olduğu görülmektedir. Roma döneminde triskeles motifi Sicilya'da Ostia'da bir taban mozaikinin üzerinde de bir kadın figürünün baş kısmında triskelesin bir taç gibi saçında kullanılması benzersiz örneklerdendir (Fig. 17)⁷⁶. Mozaiklerde kadın başının üzerinde bir taç gibi triskelesin taşınması sahnesi İmparatorluk sikkelerine bakıldığında örneği mevcuttur. Hadrianus sikkesinde buğday başağı olmadan bir figürün başının üstünde triskeles ile süslenmesi mozaik ile çağdaş olduğu düşünülmektedir⁷⁷.

74 RPC I (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/644>).

75 Wilson 2000, 42, fig. 22.

76 Wilson 2000, 43.

77 Vitale 2015, 218.

Fig. 17: Ostia'dan mozaik örneği⁷⁸

TRISKELES MOTİFİNİN SEMBOLİK ANLAMI

Triskeles ya da triskelion filolojik anlamda incelendiğinde üç adet bacak olarak karşılık bulmaktadır. Hareket eder şekilde konumlandırılmış olması süregelen bir gelişimin göstergesi olarak kabul edilebilir. En basit haliyle bir döngü içerisinde üç adet bacağın ya da üç adet eğrisel çizgisinden 3 sayısındaki derin anlamına da bakmak gerekir. Mısırlılarda 3 sayısı göksel bir olayı sembolize etmektedir. Tanrılar üçlüsü kavramıyla ilişkilendirilen 3 sayısı Osiris- İsis- Horus yani Hıristiyanlık dininde alışkın olduğumuz “Baba-Oğul-Kutsal Ruh” üçlüsünde olduğu gibi, tanrı ve çocuğunu temsil ediyordu⁷⁹. Hatta Babil Dönemine baktığımızda da Anu, Bel ve Ea yani göklerin, yerin ve suyun tanrılar üçlüsüne rastlanmaktadır. Sayıların sembol olarak kullanılması kültürün, dinin dili olmuştur. Kilikia sikkelerinde kullanılan triskeles motifinin de Zeus Olbios-Hermes-Tyche'nin dini inanışta ağır basması 3'lü tapınının bölgede görülüyor olması ile aralarında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır⁸⁰. Likya Bölgesinde triskeles kullanımının Pers etkili olmasının yanı sıra, Apollon ile birlikte güneşin ışığını temsil etmesine benzetilmektedir. Çünkü bilindiği üzere güneş tanrısının Helios olduğuna inanılıyordu. Bir Ksanthian Hanedanlığı'nın Beyi Kuprilli (MÖ 480-440)'nin dönem sikkelerinde güneş döngüsünü hareketi gibi saat yönünde üç adet eğrisel çizgilerle tasvir edilmişlerdir. Kadınsallığın ve doğurganlığın vurgulandığı Troiada bulunan pişmiş toprak terrakotaların üzerinde gamalı haçın triskeles gibi uçlarının içe doğru kıvrık yapılması triskelesi andırmaktadır.

78 Wilson 2000, 43, fig. 23.

79 Abdel Kader 2012, 267.

80 Erhan 2014, 1033.

SONUÇ

Toplumların kültürel kimliklerinin oluşumunda etkin rol oynayan motifler, bulunduğu toplumda gelenekler içerisinde sahip olduğu yapıya işaret etmesi açısından oldukça önemlidir. Farklı coğrafyalarda farklılaştırılmış motiflerin uygulanması sanatın gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sanatta bu sürecin incelenmesi, tüm ırkları ve tüm zamanları içerisine alan oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Dekoratif tasarımlar olarak kullanıldıklarında Medusa veya Gorgon başı, insan ayağı ve hayvan başı çizimlerinin zaman ve tekrar içerisinde dejenerasyon sürecinde giderek daha basit çizgilere dönüşmesi sonunda kökenleri pek tanınmaz hale gelmiştir. Triskeles motifinin yer verildiği ikonografide oluşturulan çeşitlilik, motifin sahip olduğu kalıplaşmadan uzakta kendine has bir tarzı olduğunu göstermektedir. Motifin kullanımında fark edilebilir bir çeşitlilik sergilemektedir. Triskelesin tek başına ikonografide yer alıyor olmasının yanı sıra seramiklerde, madeni paralar ve mozaikler üzerinde bir süsleme unsuru olarak kullanıldığı eserler vardır. Triskeles motifinin kullanım alanları ve gelişim sürecinin incelenmesinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Triskeles motifi, tespit edilen arkeolojik veriler üzerinden Sicilyalıların sanatında kullanım alanı bulmuştur. Triskeles, swastika motifi ile temelde aynı anlama sahipti veya en azından yakın ilişki içerisindeydi. En erken swastika motifinden örnek alınarak, Persepolis'te motifin örneğine rastlanıyor oluşu, terrakotta figürinler üzerinde, Pers etkili Lykia Bölgesi kent sikkelerinde uygulama alanı bulması triskeles motifinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu sonuç itibarıyla, motifin uygulandığı sanatsal verilere bakılarak motifin sembolik anlamının yorumlanabilmesinde daha etkili olduğu ifade edilebilir. Triskelesin coğrafik anlamda Sicilyadan uzakta bir bölge oluşunun yanında Küçük Asya'da neden bu kadar popüler olduğu sorusu sorulabilir. Burada triskelesin benimsenmesinde Sicilya ile kurulan ticari ilişkilerden bağımsız olarak olaya bakmak yerinde olacaktır. Sorunun yanıtı olarak ilk akla gelmesi gereken "Lykia'nın sembolü" olmasıdır. Çünkü bu konuda Grek ve Roma dönemlerinde tespit edilen arkeolojik verilerden yola çıkılarak yapılan çalışmalarda da Lykia bölgesine özgü bir sembole dair örneklerden bahsedilmiştir. Genel anlamıyla çalışmada seramikler üzerindeki örnekler, swastika motifinin değerlendirilmesi, Lykia ve Pamphylia sikkeleri üzerindeki ikonografi hakkında örneklerle birlikte kısa bilgiler verilmesi triskelesin sevilerek kullanıldığını göstermektedir.

Sicilya Adası'nı sembolize ettiği düşünülen Grek sanatında kanatlı ayaklar şeklinde merkezi bir diskte Medusa başının kullanıldığı görülmektedir. Gamalı haç olarak da bilinen "swastika" modelinden yola çıkılarak triskeles ya da triskelionun yapıldığı kesin bir bilgi değildir. Swastika yani gamalı haç, tüm olasılıkları içinde barındıran basit çapraz tasarımdan türetilmiştir. Motif, basit haç şeklinin dört ana

yönü simgelediğine inanılmaktadır. Dekoratif işaretlerden biri olan motifin, şekil yönünden meandere benzediği görülmektedir. Daha sonra meander motifinden swastika motifini, oradan da triskeles motifini doğurmuştur. Hepsinin ortak özelliklerine bakıldığında, kollarının eşit uzunlukta oldukları, stilleri açısından saat yönünde ya da saat yönünün tersine uzanmış bacaklar ya da ışınlar ile ifade edilirler. Triskeles, swastika ile orijinal olarak aynı anlama sahiptir veya en azından anlam bakımından yakın ilişki içerisindedir. Triskeles; güneşin enerjisi, tanrısallık, merkezci, uyumun, doğurganlığın sembolize edildiği bir motiftir. Tanrı için özel bir anlam taşıyan mistik bir sembol olmuştur. Triskeles motifinin dahi ilk ne zaman benimsendiği kesin olmamakla birlikte Yunan sanatından pişmiş toprak seramik yüzeyinde bir kalkan üzerinde ya da sikkeler üzerinde kötü ruhlardan koruyucu apotropeik işleviyle Medusa başının kullanılması⁸¹, yine Lykia ve Pamphylia bölgeleri kent sikkeleri üzerinde sık tekrarlanan oluşumu dikkat çekicidir. Roma döneminde madeni paralar üzerinde yerini almış popülerliğini devam ettirmiştir. Hatta Augustus dönemine tarihlenen mozaik üzerinde kadın figürünün başına taç şeklinde takmasıyla motifin sanatta yerinin sağlam olmasını somutlaştırmıştır. Medusa başının apotropeik yani koruyucu tılsım özelliğini simgelediğini, topuklardaki kanatlardan ya da ayakların anlık hareketi anlatırcasına hızı sembolize ettiği sonucunu düşünebiliriz. Çünkü bilindiği üzere Greko-Romen ikonografide Medusa başı kötülüğü savuşturmak adına bir gücü temsil ediyordu. Pers etkisindeki Lykia ve Pamphylia sikkelerinde ve hatta Roma dönemine tarihlenen sikke ve mozaik üzerinde motifin kullanılması, yaşanan coğrafyalarda kültürler ile sürekli gelişen bir yapı içerisinde tasvir sanatında önemini kaybettiğini anlaşılmasını sağlamıştır. Birçok dinde “üç” sayısının tanrıları işaret ediyor olması, yaptığı döngü hareketiyle güneşin hareketini sembolize etmesi triskelesin kökeninin sağlam temeller üzerinde olduğunun payı göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Koruyuculuk ve tanrılarla bir arada anılarak günlük hayatta arkeolojik veriler üzerinde saat yönünde döner şekilde dekore edilmesiyle dini amaçla kullanılmış olabileceğini düşünmemize yardımcı olacaktır.

Çıkar Çatışması

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik

Etik Kurul izni ile ilgili; bu çalışmanın yazarı ve hakemleri Etik Kurul İzni'ne gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Abdel Kader 2012, Abdel Kader, Z. F., "Reflections of Number Symbolism on Egyptian Sacred Architecture", *Engineering Research Journal*, 35/3, 265-273.
- Arslan 1999, Arslan, M., "Fethiye Müzesi'ndeki Erken Likya Stater Definesi", *Belleten*, LXIII, 1-7.
- Arts and Culture, <https://artsandculture.google.com> (Accessed: 25.11.2022).
- Babelon 1907, Babelon, E., *Traite des Monnaies Grecques et Romanes*, Paris.
- Baldwin 1915, Baldwin, A., "Symbolism on Greek Coins", *American Journal of Numismatics*, 49, 89-194.
- Barrett 2000, Barrett, D. S., *Greek and Roman Coins in the Antiquities Museum of the University of Queensland*, Queensland.
- Bulut 2004, Bulut, S., "Erken Dönem Likya Sikkelerinde Triskeles Motifi", *Adalya*, VII, 15-68.
- Burillo Cuadrado-Burillo Mozota 2014, Burillo-Cuadrado M. P, Burillo-Mozota F., "The Swastika as Representation of the Sun of Helios and Mithras", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 14/3, 29-36.
- Büyükkolancı 2013, Büyükkolancı, M., "Adada Antik Kenti ve Geleceği", *Pisidia Araştırmaları-1 Sempozyum Bildiri Kitabı*, Isparta 2012, Isparta, 197-214.
- Büyükyörük-Çelik 2019, Büyükyörük F.-Çelik A., "Mithrapata ve Aruwâtijesi (Musa Dağı?) Definesi", *Cedrus*, VII, 239-265.
- Cartailhac 1886, Cartailhac, E., *Les Ages Prehistoriques de l'Espagne et du Portugal*, Paris.
- Childs 1981, Childs, W. A. P., "Lycian Relations with Persians and Greeks in the Fifth and Fourth Centuries Re-examined", *Anatolian Studies*, 31, 55-80.
- CNG, Classical Numismatic Group, <https://www.cngcoins.com> (Accessed: 25.11.2022).
- D'Alviella 1891, D'Alviella, E. G., *La Migration des Symboles*, Paris.
- Dawson 1999, Dawson, S., "The Athenian Wappenmünzen", *Scholia*, 8/1, 71-78.
- De Lisle 2017, De Lisle, C., "The Coinage of Agathokles of Syracuse: Sicilian and Hellenistic Influences", *The Numismatic Chronicle*, 177, 9-28.
- Doğan 2012, Doğan, Y., "Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Erhan 2014, Erhan, F., "Antik Çağ Kilikia Sikkelerinde Dinsel Tasvirler", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkanal 1975, Erkanal, A., "Dört İnsan Figüründen Oluşan Anafor Bezeği Üzerine Bir Araştırma", *Anadolu/Anatolia*, 19, 69-87.
- Filocamo 2016, Filocamo, A., "Ancient and Modern Iconography in the Context of Monetary Alliances", *Journal of Ancient History and Archaeology*, 3/4, 50-59.
- Fisher-Bossert 2012, Fisher-Bossert, W., "The Coinage of Sicily", *he Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, 1-15.
- Freed-Freed 1980, Freed, S.A., Freed, R.S., "Swastika: A New Symbolic Interpretation" *Rice Institute Pamphlet-Rice University Studies*, 66/1, 87-105.
- Gates 2005, Gates, C., "Review Article: Tracking the Achaemenid Persians in Anatolia", *AJA*, 109, 789-792.
- Giuseppe Gallo, <https://www.giuseppegallosign.design> (Accessed: 25.11.2022).
- Gutenberg, <https://www.gutenberg.org> (Accessed: 25.11.2022).
- Herzfeld 1941, Herzfeld, E. E., *Iran in the Ancient East: Archaeological Studies Presented in the Lowell Lectures at Boston*, London.
- Homerios, Homeros, "Odysseia" (trans. A. Erhat-A. Kadir), İstanbul, 2008.
- Işık 2010, Işık, F., "Anadolu-Lykia Uygarlığı: Lykia'nın Hellenleşmesi Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım", *Anadolu/Anatolia*, 36, 65-125.
- Kopij 2012, Kopij, K. "Propaganda War over Sicily? Sicily in the Roman Coinage During the Civil War 49-45 BC", *Studies in Ancient Art and Civilization*, 16, 167-182.
- Küçükhasköylü 2017, Küçükhasköylü, N., "İngiliz Ressam William James Muller ve Anadolu Seyahati", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 15/23, 317-337.
- Moore 2007, Moore, M. B., "The Princeton Painter in New York", *Metropolitan Museum Journal*, 42, 21-56.
- Münzkabinett Online Catalogue, <https://ikmk.smb.museum/home> (Accessed: 25.11.2022).
- Müseler 2018, Müseler, W., "Beyond the Xanthos Valley Rulers and Mints in Eastern and Central Lycia at the Time of the "Dynasty of Xanthos", *Gephyra*, 15, 11-27.
- Müseler 2019, Müseler, W., "Opponents and successors of the Xanthian Dynasty in Western Lycia: The Wexsere Questions Reconsidered", *Gephyra*, 17, 29-81.
- Noe 1958, Noe, S. P., *Coinage of Caulonia*, New York.
- Orthmann 1963, Orthmann, W., *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*, Berlin.

- Özsaygı 1996, Özsaygı, M., "Yeni Bulunan Bir Aspendos Defnesi", *Arkeoloji Dergisi*, IV/222, 1-31.
- Özüdoğru 2007, Özüdoğru, Ş., "Patara and the Dynast Wakhsspeddimi (Wekhssere II)", *Adalya*, X, 31-48.
- Penelope, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/6B*.html (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Perseus, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> (Accessed: 25.11.2022).
- Philippou 2019, Philippou, C., "Sacred Symbol Part 2: Triump i.e. Triskelion-Triple Spiral (Trispiral) Trinacria-Thrinacia (Thrinacie)-Thrinacis", Oxford, 1-5.
- Quinn 1994, Quinn, M., "The Swastika: Constructing the Symbol", London.
- RPC, Roman Provincial Coins, <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/> (Accessed: 25.11.2022).
- Sheedy 2014, Sheedy, K., "Sicilian Accessions for Acans: Akragas, Messana, Syracuse and Katane", *Journal of the Numismatic Association of Australia*, 25, 80-89.
- Taylor 2016, Taylor, J. E., "Gods, Goddesses and Flying Horses: A History of Coins in Ancient Greece", *The Catalogue of Greek Coins in the British Museum*, 1-95.
- Tekin 1991, Tekin, O., "Aspendos Sikkeleri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Temür 2016, Temür, A., "Yunan Sanatında Karışık Yaratıklar ve Kökenleri Işığında, Doğu Sanatları ile Batı Sanatları Arasındaki Etkileşimler", *Uluslararası Amisos Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Vahia-Yadav 2010, Vahia, M. N.-Yadav, N., "Harappan Geometry and Symmetry: A study of Geometrical Patterns on Indus Objects", *Indian Journal of History of Science*, 45(3), 1-20.
- Vitale 2015, Vitale, M., "Rappresentazioni simboliche della Sicilia sulle monete greche e romane", *ῥμος-Ricerche di Storia Antica* 7, 200-225.
- Voukelatos 2011, Voukelatos, J., "The Triskeles on Ancient Greek Coins", *NomKhron*, 29, 7-24.
- Wildwinds, <https://www.wildwinds.com> (Accessed: 25.11.2022).
- Wilson 1894 Wilson, T., "The Swastika: The Earliest Known Symbol, and its Migrations; with Observations on the Migration of Certain Industries in Prehistoric Times", National Museum, Toronto.
- Wilson 2000, Wilson, R. J. A., "On the Trail of the Triskeles: from the McDonald Institute to Archaic Greek Sicily", *Cambridge Archaeological Journal*, 10(1), 35-61.